

УДК 911.3

Беліков В.О.,
аспірант кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ПЕРИФЕРІЙНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА ПІВНОЧІ ЛУГАНЩИНИ

У статті розглянуто основні проблеми периферійності соціально-економічного розвитку на території північних районів Луганської області. До них ми віднесли: демографічну (зниження рівня смертності, зменшення темпів депопуляції); сільськогосподарську (нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення безбитковості діяльності підприємств, дотримання систем сівозміни); проблему розвитку промисловості (підтримка малого підприємництва в умовах висококонкурентного середовища); проблему високого рівня безробіття (відсутність стабільності та сезонності у сільському господарстві, згорання соціальної сфери) та інші. Виявивши проблеми периферійності досліджуваної території, бачимо, що їх усі можна вирішити за умов стабільності соціально-економічного розвитку, припинення воєнного конфлікту в регіоні та достатнього фінансування з боку держави.

Ключові слова: периферія, соціально-економічний розвиток, проблема периферійності, сільське господарство, промисловість, соціальна сфера.

В статье рассмотрены основные проблемы периферийности социально-экономического развития на территории северных районов Луганской области. К ним мы отнесли: демографическую (снижение уровня смертности, уменьшение темпов депопуляции); сельскохозяйственную (наращивание темпов производства сельскохозяйственной продукции, обеспечение безубыточной деятельности предприятий, соблюдение систем севооборота); проблему развития промышленности (поддержка малого предпринимательства в условиях высококонкурентной среды); проблему высокого уровня безработицы (отсутствие стабильности и сезонность в сельском хозяйстве, свертывание социальной сферы) и др. Обнаружив проблемы периферийности исследуемой территории, видим, что их все можно решить при условии стабильности социально-экономического развития, прекращения военного конфликта в регионе и достаточном финансировании со стороны государства.

Ключевые слова: периферия, социально-экономическое развитие, проблема периферийности, сельское хозяйство, промышленность, социальная сфера.

Belikov V.O. PROBLEMS OF THE PERIPHERY OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE NORTH OF LUGANSK REGION

The main problems of the periphery of social and economic development in the northern regions of the Lugansk region are considered in the article. We attributed them to: demographic (reducing the level of mortality, reducing the rate of depopulation); agricultural (increasing the pace of production of agricultural products, ensuring the breakeven activity of enterprises, compliance with crop rotation systems); the problem of the development of industry (support for small business in a highly competitive environment); high unemployment rate (lack of stability and seasonality in agriculture, curtailment of the social sphere) etc. Having discovered the problems of the periphery of the investigated territory, we see that all of them can be solved under the conditions of stability of social and economic development, resolution of the military conflict in the region and sufficient financing from the state.

Key words: periphery, social and economic development, periphery problem, agriculture, industry, social sphere.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження периферії як елемента геопростору та периферійності як властивості, явища впливає з необхідності більш глибокого дослідження геопросторової неоднорідності організації суспільства.

Периферійні території України все частіше стають особливими об'єктами суспільно-географічних досліджень, інтерес до вивчення

яких викликаний специфікою їхнього економіко-географічного положення і соціально-економічного розвитку, особливо коли йдеться про периферію півночі Луганщини, яка, однозначно, переживає свої не найлегші часи. Чинник периферійного, а на прикладі північних районів Луганської області ще й прикордонного положення, істотно впливає на формування іміджу, географічного образу

цих територій. Периферійні регіони (у нашому випадку – північ Луганщини – В. Б.) характеризуються особливим менталітетом населення, який сформувався внаслідок освоєння і заселення цих територій, що також проявляється в особливостях розвитку їхньої економіки, соціокультурної сфери. Тому комплексне вивчення периферійних регіонів, ознак периферійності їхнього соціально-економічного розвитку, виявлення особливостей розвитку окремих сфер життєдіяльності суспільства на зазначених територіях є важливою й актуальною проблемою суспільно-географічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження периферії та периферійності з погляду суспільної географії є недостатніми. Ця тематика залишається відкритою для диспутів і дискусій. Зокрема, периферію та периферійність як явище, суспільно-географічний аналіз центрально-периферійних процесів детально дослідив у своїй монографії І.О. Пилипенко. Саме вона стала підґрунтям і опорою в написанні статті. Окремими аспектами дослідження периферії та периферійності цікавилися також О.Є. Альховіцька, М.О. Барановський, О.В. Грицай, М.С. Дністрянський та інші.

Постановка завдання. Метою написання статті є аналіз ознак периферійності соціально-економічного розвитку північних районів Луганської області. Для досягнення мети поставлені такі завдання:

– виявити основні проблеми периферійності соціально-економічного розвитку північних районів Луганської області;

– запропонувати шляхи вирішення виявлених проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною ознакою сучасного суспільно-географічного простору є множина економіко-географічних, соціально-географічних, політико-географічних, навіть ментальних і культурних форм організації суспільства, що відображається у виникненні унікальних геопросторових поєднань найрізноманітніших об'єктів, процесів, явищ у системі «природа – населення – господарство».

Незважаючи на наявність регіонів різних форм, типів, видів, масштабів, їхня центрально-периферійна будова в багатьох випадках відзначається спільними рисами, ознаками,

проблемами. У суспільній географії основним об'єктом дослідження, зазвичай, є центр і центральність (місця, події, явища, процеси тощо). Хоча традиційно (і, мабуть, правильно – В. Б.) вважають, що більше впливають на суспільний розвиток центри, водночас периферійних регіонів за площею, кількістю більше, і вони різноманітніші за своїми типами, видами, геопросторовими масштабами. Як у вітчизняній, так і в закордонній суспільній географії поряд із ґрунтовно розробленою теорією центральної будови об'єктів і явищ більшу увагу приділено центрам і їхнім характерним рисам розвитку і розміщення, а окремого напрямку – теорії периферії та периферійності – досі не сформувалось, хоча динамічність суспільно-географічного простору викликає необхідність вивчення різних форм і типів суспільно-географічних периферій від локального до глобального масштабу [1; 2; 3]. Проте сьогодні є різні погляди на теорію периферії та периферійності, що спираються як на класичні, традиційні, так і на модернові теоретичні погляди. Отже, периферія як складний і неоднозначний об'єкт дослідження потребує окремої уваги.

Суспільно-географічне розуміння периферії передбачає не просто геометричну визначеність її розміщення, меж (тобто певну метризацію – В. Б.), але і характеристику сутності її формування, етапності розвитку, компонентного складу, генези тощо [1].

Функціонування та розвиток суспільно-географічного комплексу північної частини Луганської області характеризуються низкою проблем, які стосуються різноманітних аспектів життєдіяльності населення та загалом – розвитку півночі області як частини адміністративно-територіальної одиниці.

Серед екологічних проблем найбільш актуальними для аграрної півночі є охорона водних і ґрунтових ресурсів. Поверхневі води забруднюються через скидання в річки побутових і промислових відходів, а також тваринницьких стоків. Площі родючих ґрунтів скорочуються внаслідок порушення технології їх оброблення, а отже, збільшується площа ґрунтової ерозії. Окремою проблемою є обміління річок і очищення їхніх русел.

Для вирішення вищезазначених проблем необхідно контролювати накопичення побу-

тових відходів у відведених місцях, ставити і вчасно ремонтувати очисні споруди на підприємствах промисловості та сільського господарства, правильно обробляти ґрунти тощо. Крім того, необхідні ремонт і будівництво мереж доріг загального користування і місцевого значення. Капітального ремонту потребують більшість автомобільних шляхів на території північних районів Луганської області, особливо ті, які слугують для сполучення сільських рад із районними центрами, для чого необхідні значні фінансові ресурси.

Актуальною була і залишається демографічна проблема, особливо – зниження рівня смертності населення, зокрема й смертності немовлят, а також – зменшення темпів депопуляції. Їх розв'язання потребує реалізації регіональної демографічної політики (покращення медичного обслуговування, підвищення стандартів життя, зменшення механічного відпливу населення, розв'язання актуальних проблем молодих сімей тощо – В.Б.).

Концентрація населення в крупних поселеннях і одночасне збільшення кількості дрібних поселень – характерна риса динамічних зрушень у сільському розселенні переважної більшості слабоурбанізованих районів Луганської області. Більшість крупних сільських поселень утворюють у своєму розташуванні полосу меридіонального напрямку. Важливим полюсом тяжіння для численних сільських поселень слугують великі міста і селища міського типу (адміністративні центри – В. Б.), більшість яких розташовані на півдні та південному заході досліджуваної території. Саме тут і зафіксовані найбільші показники густоти населення (рис. 1, 2). Існує залежність між людністю поселень і їхньою близькістю до районного центру.

З рисунків 1 та 2 видно наскільки катастрофічно змінилась ситуація з густотою населення півночі Луганщини за 15 років. Найбільше впливає на такий розподіл населення, високі темпи депопуляції, вплив населення, в останні роки (починаючи з 2014 р. –

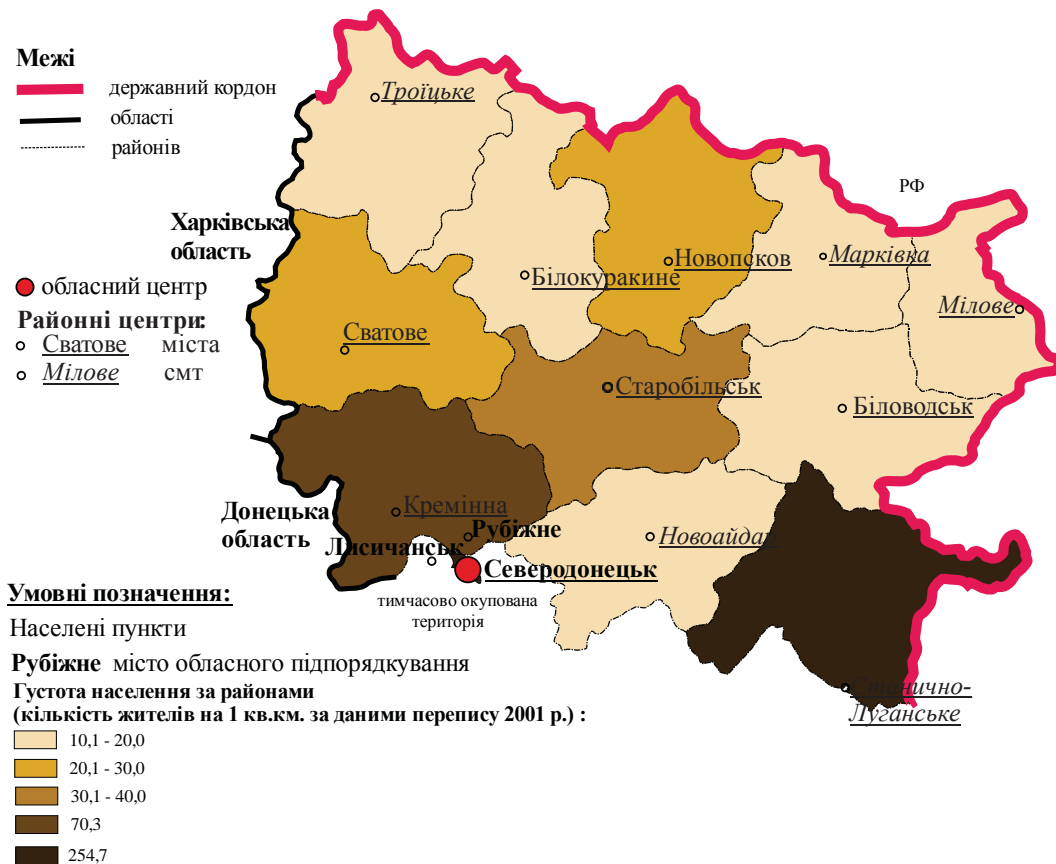

Рис. 1. Густота населення північних районів Луганської області (складено автором за даними перепису 2001 р.)

В.Б.) воєнний конфлікт на сході нашої країни, що значно погіршує загальну ситуацію, привабливість регіону для населення. З'являється поняття вимушеної міграції як внутрішньої (всередині країни – В.Б.), так і зовнішньої (за межі країни, зокрема й до Російської Федерації – В.Б.).

У сільському господарстві основними завданнями є нарощування обсягів виробництва якісної продукції, утримання керованості ситуації в агропромисловому секторі та забезпечення беззбиткової діяльності підприємств шляхом розширення асортименту продукції та ринків збуту, встановлення жорсткого контролю за використанням і охороною земель (дотримання систем сівозміни – В.Б.), підтримка малого підприємництва й інші. Додаткових заходів треба вжити для зменшення впливу несприятливих природних явищ на результати сільськогосподарської діяльності.

Перспективними напрямками діяльності є розвиток енергозберігаючих технологій і забезпечення ефективного функціонування житлово-комунального господарства, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі

розвитку економіки регіону шляхом створення умов для вкладання інвестиційних коштів у розвиток галузей виробничої та невиробничої сфери, виробництво інноваційної продукції, а також забезпечення високих стандартів навчання, якісної медичної допомоги, збереження культурної спадщини.

Проблеми розвитку промисловості пов'язані із труднощами функціонування багатьох підприємств, зокрема й малих, в умовах ринкового (висококонкурентного) середовища. З позицій територіальної організації господарства необхідно проводити політику децентралізації виробництва, переміщення нових підприємств за межі міст і селищ міського типу. Значна частина населення, що має постійні трудові зв'язки із промисловими підприємствами міст і селищ міського типу, проживає поза їхніми межами, у навколишніх населених пунктах. Така політика дозволила б стимулювати розвиток інших поселень, створивши на їх основі нові точки економічної активності.

Актуальним у майбутньому для аграрної півночі Луганської області стане розвиток рекреаційно-туристичної галузі (зеленого та

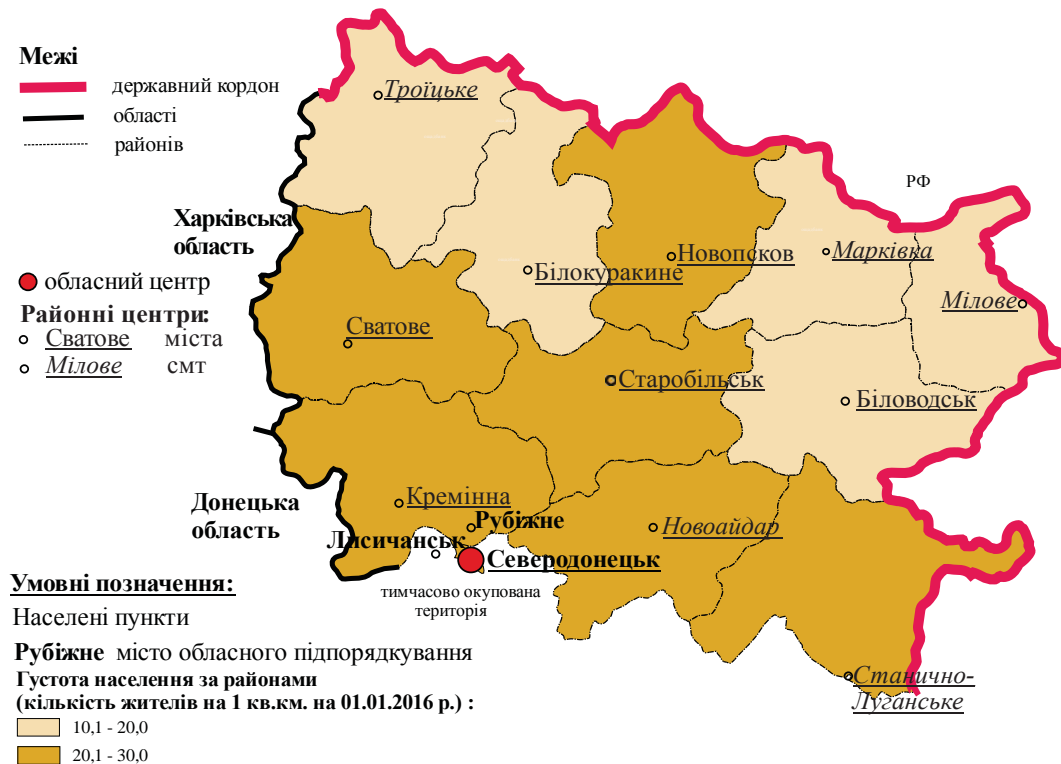

Рис. 2. Густота населення північних районів Луганської області (складено автором за даними Головного управління статистики в Луганській області станом на 1 січня 2016 р.)

сільського туризму, оздоровчо-лікувального, спортивного, пізнавального – В.Б.), адже регіон має потенціал і для природно-орієнтованих видів туризму/рекреації, і для пізнавального туризму. Необхідною умовою для цього є збереження та покращення стану історичних об'єктів, підтримання належного екологічного стану території, розбудови необхідної інфраструктури і залучення до цього широких верст населення.

Значною проблемою на Луганщині, зокрема й на півночі, є достатньо високий рівень безробіття, що пов'язаний із відсутністю стабільності в сільськогосподарському виробництві, зниженням економічних стимулів для розвитку галузі, несприятливою кон'юнктурою на ринку сільгосппродукції, згоранням (з різних причин – В.Б.) соціальної сфери тощо. Для зменшення сезонності в сільському господарстві необхідно розвивати інші, альтернативні види господарської діяльності, що не залежать від природних ритмів.

Багато невирішених проблем характерні для сільських поселень адміністративних районів півночі області. Найголовнішим шляхом їх розв'язання є вирішення проблем, пов'язаних із розвитком сільськогосподарського виробництва, бо це – основний вид заняття селян, а також розвитку соціальної інфраструктури. Останнє набуває важливого значення в контексті забезпечення прав громадян, незалежно від місця їхнього проживання, на рівний доступ до послуг життєзабезпечення (насамперед, це – медицина й освіта – В.Б.). Окремою проблемою є підвищення рівня благоустрою районних центрів, вплив яких поширюється далеко за межі своїх районів. Сьогодні не вирішено проблеми каналізації, очищення та централізованої подачі води, потребують реконструкції багато будівель.

Для розв'язання наявних проблем і подальшого економічного та соціального розвитку півночі Луганщини адміністраціями районів були поставлені завдання із забезпечення зайнятості населення і підвищення використання трудових ресурсів, збільшення доходів населення шляхом створення нових робочих місць, подальшої підтримки та розвитку самозайнятості населення тощо. Вважаємо, що така

діяльність потребує оптимізації та підвищення ефективності, залучення експертів, висококваліфікованих фахівців у різних сферах.

Отже, визначивши головні проблеми півночі Луганщини, приходимо до висновку, що більшість із них можна було б вирішити навіть у найближчий час за умов достатнього фінансування та стабільного соціально-економічного розвитку держави.

Висновки із проведеного дослідження. Основними проблемами периферійності соціально-економічного розвитку півночі Луганщини є: демографічна (зниження рівня смертності, зменшення депопуляції та міграційного впливу населення – В.Б.), працересурсна – раціональне використання трудового потенціалу населення, покращення ситуації на ринку праці та збільшення рівня зайнятості; розселенська – уповільнення деградації сільських поселень завдяки покращенню соціально-економічної ситуації, підвищенню комфортності проживання населення, забезпеченню їх необхідними послугами; у містах і селищах міського типу (районних центрах) – організація внутрішньоміського транспорту, каналізації, очищення та централізованого постачання води. Господарськими проблемами є підвищення конкурентоздатності підприємств, нарощування продуктивності сільськогосподарського виробництва, розвиток переробних підприємств у складі агропромислового комплексу, стимулювання альтернативних галузей – рекреаційно-туристської, освіти й інших галузей нематеріальної сфери, відновлення торговельної функції районів, підвищення якості надання транспортних послуг. У сфері природокористування – збереження та підвищення родючості земель, зменшення негативних впливів хімізації сільського господарства на ґрунти, очищення малих річок, раціональне використання земельних ресурсів, підтримання належного стану природних об'єктів природно-заповідного фонду. Розв'язання зазначених проблем потребує спільних зусиль науковців, управлінців (обласної, районної та місцевої влади), населення. Обов'язковою умовою є зважання на географічну специфіку регіону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пилипенко І.О. Суспільно-географічна периферія: концепція, параметризація і делімітація : [монографія] / І.О. Пилипенко. – Херсон : Д.С. Грін, 2015. – 264 с.

2. Peschard K. Rethinking the Semi-Periphery : Some Conceptual Issues / K. Peschard //

Some Conceptual Issues. – 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ualberta.ca/GLOBALISM>.

3. Периферія і центр в економіці ЄС : подолання нерівностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interstato.com/2010/05/center-and-periphery-in-europe.html>.